

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ – ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ

Библиотека
УЏБЕНИЦИ

Владимир Н. Цветковић
СОЦИОЛОГИЈА ПОЛИТИКЕ
Предмодерне политичке заједнице
– вредности, институције, актери

Издавачи

Универзитет у Београду – Факултет безбедности
„Чигоја штампа“

За издаваче

Божидар Бановић
Жарко Чигоја

Рецензенти

Проф. др Зоран Мирковић
Проф. др Предраг Ј. Марковић

Дизајн корица

Моника Ланг

Фотографија

Веселин Милуновић

Графички дизајн

Биљана Живојиновић

Лектура и коректура

Оливера Величковић

Тираж

300

Штампа

Чигоја
Ш Т А М П А

ISBN 978-86-531-0937-0

Владимир Н. Цветковић

СОЦИОЛОГИЈА ПОЛИТИКЕ

ПРЕДМОДЕРНЕ ПОЛИТИЧКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ
– ВРЕДНОСТИ, ИНСТИТУЦИЈЕ, АКТЕРИ

Књига друга

[ФБ]

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ
UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF SECURITY STUDIES

Синоја
Ш Т А М П А

Београд, 2023.

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР.....	9
----------------	---

Уводна разматрања

Држава – историјско обликовање	17
Разлике и одлике.....	22
Контексти и концепти.....	43
Цивилизација – почеци и развој	64
Значења и облици.....	72

Древне цивилизације (МММ п.н.е – V век п.н.е)

Рачунање историјског времена.....	87
Монархије и републике	96
СВЕТ У НАСТАЈАЊУ (Блиски и Далеки исток – надвремени политички обрасци).....	111
Месопотамија (патесијати, краљевства и царства)	119
Акад.....	119
Ур III.....	130
Вавилон.....	137
Асирија	146
Египат (царство фараона)	156
Персија I (Ахамениди)	171
Индија и Кина	185

Античке цивилизације (IV п.н.е – IV век н.е)

Крит и Микена	205
СВЕТ У ПОСРЕДОВАЊУ (Европа и Азија – политичке размене)	209
Хелада – полиси	209
Хеленистичка краљевства	232
Рим (Краљевство – Република – Царство)	242
Персија II (Селеукиди, Парћани, Сасаниди)	269

Средњовековне цивилизације (V – XV век)

Римске метаморфозе	285
СВЕТ ХРИШЋАНАСТВА (Витезови и свештенство)	297
Ромејско царство (Цар у Константинопољу)	304
Повест Царства	307
Верски идентитет	316
Цар и Црква	323
Свето римско царство (Папа и немачке династије)	336
Повест раног Запада	340
Света <i>vs.</i> световна власт	351
Европска краљевства	364
Француска	366
Енглеска	374
Кастиља и Арагон	383
СВЕТ ИСЛАМА (Ратници и улема)	403
Арапски калифати (царства Омејада и Абасида)	415
Османски султанат (Турско царство)	428
Персија III (Сафавидско царство)	433
УМЕСТО ЗАКЉУЧКА	447
Именски регистар	453

Предговор

Намера нам је да у овој књизи спојимо два различита, а ипак комплементарна начина стицања и преношења знања који се у модерној филозофији историје, историографији и антропологији обично називају по именима главних цивилизацијских средишта у античком Средоземном свету: *Вавилон* и *Атина*. Први, старији и једноставнији, „вавилонски приступ“, саздан је на *прикупљању и класификовању* практичног *искуства*, чиме се повећава употребљивост и корисност конкретног знања, док је други, млађи и апстрактнији, „атински приступ“, заснован на појмовним конструктима – *концепцијама и/или теоријама* помоћу којих се граде принципи знања/деловања унутар више или мање спецификованих подручја стварности. Очигледне разлике између датих облика (са)знања не производе нужно и њихово потирање јер вавилонско брижљиво сакупљање и зналачко каталогизовање искуства, колико год било методично, исцрпно и корисно, остаје штуро, мањкаво, ако не и бесмислено уколико се не руководи атинским концептуалним уопштавањима и/или теоријским апстракцијама. Важи и обрнуто: заводљиве расправе о универзалним принципима постојања света и/или „истинске стварности“ (природе, космоса, живота, човека, историје...), по правилу (п)остају нејасна, контрадикторна и самодовољна спекулација ако нису подупрта релевантним емпиријским искуством, конкретним примерима и доказима.

Преведено на непосредан предмет ове књиге, који се лаконски да одредити као социолошко-историјски преглед настанка и развоја сложених политичких заједница, односно „цивилизација“, легитимно би се могла бранити теза да уистину *научно* (дакле: *целовито и проверљиво*), баш као и *практично* (*корисно*) знање о људској историји – друштвеним структурама, актерима и догађајима, настаје само

кроз креативно посредовање „Вавилона“ и „Атине“. Поуздано (са) знање о генези, каузалности и донетима институционализоване политичке моћи, до чега нам је овде првенствено стало, подразумева да се емпиријско мноштво верских, етичких, безбедносних, организационих и других аспеката живљења у конкретним политичким заједницама мора анализирати, тј. *поредити и класификовати*, на основу апстрактних, односно теоријских претпоставки о разлозима и смислу политичког деловања унутар и између заједница. Главни методолошки проблем огледа се у чињеници да свака теорија о друштву и/или политици истовремено сакупља, „препознаје“ и тумачи, а самим тим и на одређен начин „конструира“ или „производи“ одговарајући, само за њене потребе „релевантни искуствени фактицитет“. Другим речима, принципи и искуствени показатељи, који су за једну теорију важни и одлучујући, за другу могу бити небитни и од секундарног значаја, те ће утолико свака засебно образовати и разумевати „историјске чињенице“ (догађаје, друштвене структуре, односе итд) на основу којих ће доносити апстрактне (теоријске, дакле „научне“) закључке и, следствено томе, изградити методолошки модел за доношење кредибилних прогноза развоја савремености.

Човеков свет јесте, био је и остаће борба за опстанак оплемењена тежњом ка изградњи иманентног вишег смисла. Животна борба и њено оправдање, стварност и мишљење, „пракса“ и „теорија“, користе се различитим стратегијама прилагођавања природном и надасве историјском окружењу. Друштвени живот подразумева социјалне диференцијације настале услед полних, расних, родних, етничких, верских, класних, идеолошких и других разлога који, заузврат, мотивишу друштвену кохезију у потрази за легитимном безбедношћу и смисленим опстанком. Отуда се унутар сваке политичке заједнице успоставља идеал правде и политички поредак који (треба да) учвршћују јединство заједнице изнутра, док другима споља представљају могући узор или демонстрацију моћи. Гледано само из теоријског угла, за сваку унапред постављену (хипо)тезу о развоју човека, политичких и иних заједница, увек је могућно наћи мноштво емпиријских показатеља и искуствених доказа који потврђују (или побијају) истинитост „откривеног“ конститутивног принципа (начела) или жељене визије људског постојања. Зато увек ваља имати на уму: „Теорија резимира чињенице, не управља њима“ (Бродел).

Утолико никада није довољно подсећати да друштвене науке нису и не могу бити егзактне на начин као што то јесу и морају бити природне науке. То не значи да су друштвене науке нека нова, модерна врста епског или каквог другог начина приповедања, да не кажемо „наратива“ о човеку и његовом свету, као што нису (или бар не би требало да буду) сцијентизована „књижевност“ чија се истина приказује кроз (не)маштовите концепте и теорије, бројке и алгоритме затворене у зачараном кругу политичких идеологија или филозофија историје. Како год разумевали епистемолошку структуру и сазнајне домете друштвених наука, непорецива је истина да различите врсте истраживача политичких заједница, било да су филозофи, ретори, теолози или „друштвени научници“ (историчари, социолози, психолози, правници, економисти и други), на особени начин виде и разумевају историјске догађаје, односе и процесе. У зависности од сазнајног циља и методолошких алатки, историја се приказује као (не)равномерни низ успона и падова група и вођа, као „кружно“, „спирално“ или нека друга врста смењивања, „вечног понављања“ или, пак, „развојног напредовања“ политичких поредака и друштвених форми, метафизичка борба добра и зла, израз божје воље (чак и осветољубивости!) итд. При свему томе су „Вавилон“ и „Атина“, тј. сви искуствени и/или теоријски приступи друштву, култури/цивилизацији, политичком деловању итд, неизоставно прожети *те(ле)олошким*, односно *идеолошким* претпоставкама о (не)постојању *смисла историје*, који се од једне до друге прилике претпоставља, подразумева, негира или багателизује.

Интелектуалне, политичке и све друге фрустрације везане за проналажење или негирање смисла историје додатно се повећавају услед већ наглашене неспособности друштвених наука да граде „објективне“ или бар „неутралне“ научне истине на основу којих би се могле обликовати друштвене смернице или политичка упутства за одговарајуће „оздрављење“, „поправљање“ или „реформисање“ апстрактног друштва/заједнице. У предмодерним временима расправљало се о „добром“, „праведном“, „божанском“ и/или „истинитом друштву“, док се данас, у пост/модерној епохи, распреда о „напредном“, „успешном“ или напросто „одрживом друштву“. Сваки од наведених дискурса формира се на основу актуелних историјских претпоставки (економска и социјална „подела рада“, друштвена хијерархија и сл.) и политичких захтева, с једне, те (не)освешћених вред-

носних претпоставки, с друге стране. У тој борби увек се формира немали број страствених филозофа, верских учитеља или научника који верују да само и једино њихова истина поседује потребан филозофски, верски или научни легитимитет. Речена подела подједнако оптерећује засебне димензије мишљења и деловања, као и њихове унутрашње поделе. Стога не треба да чуди или узнемирује методолошка шароликост и пратећа вредносна нетрпељивост у друштвеним наукама која онемогућава „наукама о друштву“ да искораче из своје негдашње филозофске коже и потребе за прописивањем етичких, политичких, економских и других препорука за побољшање стања здравља друштвеног организма. Она је уписана у институционалним почецима науке (модерни универзитети и институти, XIX век) и трајаће све док она постоји.

За разлику од пређашњих (предмодерних) времена, када су друштвени рецепти имали своје обичајне (верске) и спекулативне (филозофске и теолошке) основе, модерна идеолошка упутства се ослањају на сцијентистичку тананост и епистемолошку деликатност који скупа, наводно, могу да обезбеде објективну, непристрасну, „чисто научну истину“. Такво становиште превиђа, прећуткује, занемарује или једноставно багателише бројне контрадикторности које почивају у наизглед беспрекорним методологијама, (не)оправданим уопштавањима и (што је посебно тенденциозно и онеспокојавајуће) наводно универзалним вредносним хијерархијама. При свему томе, готово нико не негира разочаравајућу епистемолошку чињеницу да друштвеним наукама понајвише недостаје оно што је у науци најважније – предикција или способност истинског предвиђања будућности.

Данас је готово општеприхваћен став да „друштвени научници“ *никада* неће бити у стању да недвосмислено, тачно и прецизно разумеју историјске догађаје, како оне далеке тако и оне који непосредно следе. Историја и будућност цивилизације и/или цивилизација, као и свака политичка заједница понаособ, пребивају у сплету густих социјалних мрежа, променљивих колективних и индивидуалних хтења и природних (климатских, географских и других физичких) промена, које најдиректније утичу на обликовање привремених историјских форми и садржаја. Све што „истински“ знамо о њима остаје у домену претпоставки и нагађања. Па опет, све то не значи да је немогуће појмовно обухватити и објаснити друштвену стварност, односно логички кохерентно тумачити привредне, политичке или идеолошке

елементе и структуре *садашњости* у којој се крију конститутивне претпоставке, тј. потенције *будућности*.

У сваком случају, да би макар и само начелно дошли до меродавног суда о нашој стварности (и будућности) морамо познавати, прецизније – *разумети* нашу повест. Историја у свом дискурзивном виду није нити може бити прост збир или меморисање самодовољне фактографије, већ чини „концептуални оквир“, односно „теоријску конструкцију“ која чињеницама даје смисао и сазнајну способност за доношење закључака о разлозима настанка, начину функционисања, идејним темељима и могућим друштвеним исходиштима развоја конкретних политичких заједница. Разумети устројство друштва и/или цивилизација, појмити политичку структуру и историјске форме политичких заједница значи поставити тачну дијагнозу савременог „стања ствари“ на основу појмовно уобличених и системски повезаних показатеља – „означитеља“ или „индикатора“ друштвеног развоја. Уколико се иде преко тога – теоријска уопштавања запакована у идеолошке паролe и савете за „оздрављење“ или „напредак“ друштва који се доживљавају као некаква Наука („чиста Истина“) – остаје се у домену политичке метафизике, нових „неспоразума“ и разлога за непотребно сукобљавање.

Покушаји да се открије или разуме смисао историје без познавања конкретних историјских чињеница, тј. некадашњих и садашњих друштвених односа и начина организовања, односно функционисања политичких заједница, једноставно *не могу* конституисати друштвене теорије способне да открију или препознају тенденције, а још мање „законитости“ историјског постојања. С друге стране, без познавања апстрактних начела разумевања политике и политичког деловања није могуће разумети динамику конкретних историјских догађаја, спознати сложеност друштвених структура, остварити увид у (не)моћ институција и појмити улогу појединих колективних и индивидуалних актера. До спознавања друштвених процеса и сазнајних начела помоћу којих се тумачи историја не долази се архивирањем фактографије и меморисањем догађаја, а још мање књишким набрајањем спекулативних принципа у које се угуравају историјске чињенице. Да би се разумела друштвена стварност мора се познавати њена историја и то, по могућству, изван претпостављеног филозофског (бе)смисла, верског фатализма, идеолошких фантазми и теоријских клишеа.

Читалац ове књиге имаће прилику да оствари шири увид у историјску генеалогiju и вредносни контекст конкретних (пред)модерних политичких заједница које је аутор одабрао као посебно релевантне примере за разумевање начела на којима почива политика/политичко у историји. За ту сврху користиће се довољно пространа и релативно густо саткана мрежа аналитичких појмова, помоћу којих се уочавају историјске правилности и доносе уопштавајући закључци *о ономе што је било, што јесте и што ће (можда) бити* у људској историји. Намера аутора је да читаоцу пружи колико-толико „објективан увид“ у историјске токове и процесе, служећи се притом појмовном апаратом и наратијом која остаје изван сцијентистичких шаблона, идеолошких формула и строго дисциплинарних научних граница. У том духу и за те потребе књига представља природни продужетак, да не кажемо „органички део“ претходне: *Социологија политике – Проблеми, теорије, идеологије* (2018), при чему ће њен садржај бити заокружен у следећој књизи из ове серије која ће се бавити (прото)модерним политичким заједницама, националним државама и тзв. „великим силама“ у савременом свету. Дискурзивни основ свих издања налази се у *Социологија – Основни проблеми, појмови, приступи* (2015). Као и раније, Веселин Милуновић је својим фотографијама визуелно обогатио садржај књиге, док је Дејан Петровић уредио њен дидактички део (сажеци, питања, задаци). За све друго, подразумева се, одговорност је на аутору.

Београд, 22. децембар 2022.